

ЛІТЕРАТУРНО-ХОУДОЖНІЙ АНТРОПОНІМІКОН РОМАНУ «АМАДОКА» СОФІЇ АНДРУХОВИЧ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (53) 2025

УДК 811.161.2'373.2 423

DOI: 10.24144/2663-6840/2025.1(53).56–62

Вегеш А. Літературно-художній антропонімікон роману «Амадока» Софії Андрухович; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. Сьогодні ономасти активно вивчають власні імена в художніх творах сучасних авторів. Відомо, що майстри слова стараються вибирати найменування персонажів так, щоб вони якнайповніше розкривали характер, стиль життя, зовнішність, щоб працювали на формування образу. Наша стаття присвячена дослідженню власних назв героїв із роману «Амадока» Софії Андрухович. Визначено виражальні можливості літературно-художніх антропонімів, їх характеристичний потенціал.

Мета – проаналізувати літературно-художній антропонімікон роману «Амадока» С. Андрухович. Наше завдання – довести, що літературно-художні антропоніми роману «Амадока» виконують низку функцій, а найпоширенішим засобом реалізації інформаційно-оцінної функції є внутрішня форма оніма.

Доведено, що літературно-художні антропоніми роману «Амадока» характеризують героїв за національною ознакою, тому ціла низка імен та прізвищ зараховано до відповідної антропосистеми. Інформаційно-оцінна характеристика закладена в іменах і прізвищах героїв. Доонімна семантика найменувань головних героїв спрацьовує в тексті, авторська характеристика сприяє розкриттю цієї інформації. З'ясовано, що літературно-художні антропоніми мають потужний заряд, який характеризує героїв, сприяє формуванню образів. Авторка часто використовує розмовні здрібніло-пестливі або згубілі варіанти імен, що вказує на її ставлення до персонажів. Значну увагу письменниці приділила хронологічно значущим літературно-художнім антропонімам, які є маячками конкретного часового відрізка.

Отже, питома українська лексика та регіональний антропонімікон є основною базою для творення літературно-художніх антропонімів роману «Амадока» Софії Андрухович. Власні назви героїв відповідають місцю та часові, етнічній кваліфікації, несуть важливу інформацію. С. Андрухович не просто повертає пам'ять людей, вона збирає забуті імена, а ті, що відомі, наповнює новим змістом. Вона розкриває секрети чарівності оніма в романі, заставляє його працювати на сюжет, композицію, жанр. Проведене дослідження дає право стверджувати, що серед широкого спектру виражальних засобів у художніх творах важливе місце належить літературним онімам.

Ключові слова: Софії Андрухович, апелятив, доонімна семантика, ім'я, літературно-художній антропонім, прізвище, характеристика.

Формування проблеми. Твори сучасних письменників приваблюють оригінальними заголовками, цікавими сюжетними лініями, а також вдалими назвами героїв. Кожне найменування персонажа вибирається автором так, щоб воно якнайповніше розкривало характер, стиль життя, зовнішність, щоб працювало на формування образу, тому особливу увагу звертають майстри слова на літературно-художні антропоніми. «І чим талановитіший, чим глибший письменник, тим більше його захоплює робота з власними назвами – їх адекватний добір чи створення власних онімичних неологізмів. Поле для асоціацій, встановлення явних чи, навпаки, прихованих зв'язків і з іншими власними назвами твору (онімний простір), з онімами інших своїх чи чужих творів, – у цій сфері не знає меж» [Карпенко 2008, с. 62]. Власні назви персонажів є мовними одиницями, які характеризують денотатів і відображають особливості стилю письменника. Ономатворчість Софії Андрухович ще не була предметом спеціального наукового розгляду, тому наше дослідження є актуальним, оскільки літературно-художні антропоніми несуть національно-культурну інформацію, суттєво доповнюють загальні уявлення про антропоніми як базові складники онімної системи.

Аналіз досліджень. Ономасти все частіше звертають увагу на назви героїв художніх творів сучасних авторів. Літературно-художні антропоні-

міка сьогодні має чимало досліджень як теоретичного плану (Ю. Карпенко, Л. Белей, Н. Колесник, Г. Лукаш, М. Торчинський та ін.), так і практичного (Е. Боева, Н. Бербер, Т. Гриценко, Л. Кричун, Т. Крупеньова, О. Лавер, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколозdra-Шепітко, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.) Науковці доводять, що імена стають вагомими, вони працюють на художній текст. Яскравим феноменом світового рівня є нині українська жіноча проза. Вона представлена відомими іменами: М. Матіос, О. Забужко, М. Гримич, Л. Таран, Р. Харчук, І. Роздобудько, Г. Пагутяк та ін. Науковці активно досліджують назви героїв творів сучасних письменниць (Д. Козловська, О. Сколозdra-Шепітко, І. Скорук, З. Бакум, Н. Бербер, К. Мисик, К. Мороз та ін.).

Ми також досліджували роль літературних антропонімів у романах М. Матіос, І. Роздобудько, М. Гримич, Л. Підгірної, Н. Дурунди. Цікаві своїм наповненням є назви героїв роману «Амадока» С. Андрухович, що й привернуло нашу увагу.

Мета – проаналізувати літературно-художній антропонімікон роману «Амадока» С. Андрухович. Наше завдання – довести, що літературно-художні антропоніми роману «Амадока» виконують низку функцій, а найпоширенішим засобом реалізації інформаційно-оцінної функції є внутрішня форма оніма.

Методи та методика дослідження. У роботі використано описовий метод і основні його прийоми: спостереження, інтерпретація та узагальнення, що дозволяє виявити, систематизувати й проаналізувати власні назви; контекстуально-інтерпретаційний метод застосовано для визначення конотативного навантаження літературно-художніх антропонімів; дистрибутивний аналіз допомагає виявити приховану оцінну інформацію в семантичній структурі онімів; метод етимологічного аналізу сприяє з'ясуванню доантропонімної семантики власних назв.

Виклад основного матеріалу. «Амадока» Софії Андрухович нагадує «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко. В обидвох романах молоде покоління збирає інформацію з фотографій, споминів, архівних матеріалів, складає частинки, фрагменти, повертає пам'ять, творить себе. Виклад інформації теж подібний: принаймні такі ж величезні речення. І як не парадоксально, тут минуле має владу над майбутнім, а людина бореться за право бути собою. Такі ж мотиви прочитуються в романі В. Лущика «Стріла амура калібром 7, 62», М. Матіос «Жінці можна довіряти» та в багатьох інших.

Роман «Амадока» Софії Андрухович найперше привернув увагу читачів загадковою назвою, подіями, які відбуваються в різних часових площинах, героями та їхніми найменуваннями. «Амадока» – роман... про те, як нас формує пам'ять про пережиті нашими предками, усі їхні досвіди – травматичні і щасливі – назавжди з нами. Навіть якщо ми нічого про це не знаємо чи не хочемо знати» [Толокольнікова]. Але одночасно його поява викликала дискусії.

Найперше читачі і критики неоднозначно сприйняли головну героїню Роману. Хто вона: брехлива самозванка чи добра і пристрасна жінка? Головна героїня Романа (Рома) працює в Архіві. Архів – місце, яке зберігає пам'ять, тому символічним є вид заняття героїні. «Софія Андрухович ніби досліджує, на що і як може піти людина заради різноманітних сильних почуттів, бажань і дій – кохання, прагнення володіти, колекціонування, визволення, дослідження та інших» [Коцарев]. «Отже, перед нами роман про пам'ять і безпам'ятство, і в центрі оповіді «архівна дівчина» Романа. Її професія – відновлювати минуле зі шматків, зі сміття, збирати з кусочків, з чужих історій (вона дуже любить вислуховувати чужі історії і вміє це робити). Місце дії – музей-архів літератури і мистецтва... Архів, до слова, з'являється на перших сторінках роману, відразу після пильних описів води – і він, сирий і холодний, точно так само покликаний нагадати про мертву воду забуття» [Булкіна].

Героїня Романія, як і будь-яка людина, має хороші і погані риси. Її колега Коротулька Саша повідомляє Богданові, що Романа «добра, мила й розумна, ми з нею ніколи не сварилися; щоправда, не раз траплялося, що мене бентежили її мовчанка і пильний погляд: навіть коли вона дивиться на мене, у мене виникає відчуття, ніби її погляд спрямований крізь мене; не знаю, як це пояснити, але

вона завжди приходить на допомогу» [Андрухович 2022, с. 782–783]. Хорошої думки про неї директорка Архіву: «Вона добре виконує свої обов'язки. Вона фахівець. Вона чуйна й уважна до відвідувачів, і я постійно отримую схвальні відгуки на її адресу» [Андрухович, 2022, с. 785]. Добре слово за неї говорила Антоніна Борецька: «вона ніжна й уважна, як цікаво з нею розмовляти, як смачно вона куховарить, як старанно прибирає...» [Андрухович 2022, с. 793]. Зовсім інакшої думки про Роману сусіди Борецьких («Коли Тоня привела її до мене знайомитися, цю мовчазну й усміхнену аферистку, цього вовчка, цю вершинну гніль, я побачила її наскрізь...» [Андрухович 2022, с. 793]). Професор у студії буде звинувачувати Роману в усіх своїх бідах: «Чесно кажучи, я довірився цій особі і впустив її до свого дому. Вона втерлась мені в довіру. Вона ввійшла мені в середину. Вона знищила мій світ» [Андрухович 2022, с. 807]. До кінця роману Романа залишатиметься загадкою. Вона пройде шлях баби Ульяни, житиме з чоловіком з іншого світу [Петренко]. Рідкісне ім'я має героїня, походить воно з латинської мови і означає 'римлянка' [Трійняк 2005, с. 316]. Як відомо, Рим – одне з найдавніших міст світу, «вічне місто». Цікавим є той факт, що давно нема Римської імперії, латина стала мертвою мовою, а місто, як і ім'я, функціонують, залишилися в пам'яті людей. У романі «Амадока» все пов'язано з пам'яттю.

На роботі Романа знайомиться зі справжнім Богданом Криводяком, який приніс чотири валізи старих фотографій із сімейного архіву («Чоловіка звали Богданом. Говорив він упевнено, твердо і гарно, а сам був серйозний і самозамилуваний, добре одягнений і пристойний. ... Чарівний тип. Романі такі ніколи не подобались» [Андрухович 2022, с. 38]). Через Богдана вона познайомиться і з батьком, Професором («Як вас, до речі, звати? Як ваше ім'я? – Романа, – усміхнулася Романа, показуючи, що не образилась. – Криводяк, – чоловік знову протягнув долоню, і Романа потисла її, поглянувши йому в очі. – Професор Криводяк, пластичний хірург, – додав він, не здогадавшись назвати власного імені» [Андрухович 2022, с. 58]). Розповіді про родину Криводяків, світлини, артефакти докорінно змінюють плін життя Романи. Рецензентка К. Толокольнікова вважає, що стиль роману і оповідачка Романа є мінливими, але «кожна людина щомиті страждає від власної роздробленості, неможливості побачити й скласти усі частинки власного пазла» [Толокольнікова].

Романа пояснює бійцеві, який втратив пам'ять, став невпізнаним через війну, що він її чоловік: «Ти – Богдан Криводяк. Ти народився в маленькому містечку на Західній Україні. У тебе складні стосунки з родиною. Ти археолог. Ти знаєшся на бароко і рококо. Ти був на війні, на сході. Ти пережив таке, що рідко хто переживає. Ти мало не загинув. Ти втратив пам'ять. Але ти живий і ти в безпеці. Ти в себе вдома. Ти зі мною. Я – твоя дружина Романа. Все добре, маленький хлопчику. Іди сюди» [Андрухович 2022, с. 186]. Вона постійно нагадує чоловікові, що впізнала його за вустами. Романа витрачає на опе-

рації чоловіка всі свої кошти, терпить знущання, побиття. Вона в нестерпних умовах формує себе і одночасно створює нового Богдана. Тепер він – тільки її. Ім'я Богдан має прозору етимологію – ‘богом даний’, ‘божий дар’ [Трійняк 2005, с. 50]. Звичайна жінка **Романа** пише **роман** свого життя. Вона автор, вона творець, у її руках опинилася людина, якою можна маніпулювати. Але невідомо, що б чекало на Богдана, якби не наполегливість, витримка та бажання Романи. Саме вона повертала його до життя, вчила говорити, згадувати, давала віру і силу. Богдан хоче згадати, що Романа його дружина, він розуміє, що вона його знайшла: *«Вона витягла мене з того світу, Вона пододала гравітацію нейтронної зорі. Вона все про мене знає. Вона розповідає мені про мене. Вона повертає мені пам'ять. Вона дає мені відображення»* [Андрухович 2022, с. 442]. Її чоловік – *«це її власне чудовисько»*. Незвична пара притягувала увагу багатьох людей (*«Сила людей звернула свою увагу на химерну парочку. – Жінка доволі звичайна, зате чоловік – як із фільму жахів. Ну й чудовисько!»*) [Андрухович 2022, с. 789]. Професор Криводяк називає Богдана злочинцем: *«...цей самозванець, який видає себе за мого сина – небезпечний і божесвільний»* [Андрухович 2022, с. 807]. Коротулька Саша пригадує, що Богдан-Віктор *«був нетутешнім»*, *«його російська була незвичною, а українською він зовсім не вмів говорити»*, *«приїхав звідкілясь зі сходу»*. Дивним було те, що він поведінкою нагадував військового, а вивчав листи Петрова.

Романа, словами журналістки Лани Лялюк, повідомляє Богданові, що він справжній герой: *«Символ незламності, жертвовності й перемоги. А я – символ терпіння, віри і... теж жертвовності, здається. А ми разом – символ любови й самого життя, які долають смерть і війну і роблять людину вільною»* [Андрухович 2022, с. 799]. Лікар-психіатр Емілія Слонова, *«була люта, наче вовчиця, котрій відібрали малих»*, бо від неї так само забирала Романа-пацієнта. У студії перед аудиторією вона звинуватить Роману в тому, що вона від Богдана вкрала його минуле: *«Невинне дитя. Чистий аркуш. Табула rasa. Що ви з ним зробили?»* [Андрухович 2022, с. 809]. Історія повторюється, як було з Уляною і Пінхасом (*«...двоє цих людей ніколи раніше не зустрічалися і не були знайомими. Що вони з різних історій. Що вони віддалені одне від одного, як Схід і Захід. Що вони відірвані й відмежовані. Що вони розмовляють різними мовами»*) [Андрухович 2022, с. 809]. Але саме в цей час чоловік підтримує Роману, *«протягає руку і схрещує свої пальці з пальцями дружини... І тільки долоня її чоловіка, його доторк пов'язує з реальністю»* [Андрухович 2022, с. 810].

С. Андрухович порівнює Богдана з Мінотавром, який хоче вирватися з лабіринту безпам'ятства. Навіть дізнавшись правду про себе, вирвавшись із полону нерозуміння, Богдан-Віктор не покидає свою дружину (*«Пригадай, як ми вийшли на світло після блукань у лабіринтах забуття. Це Мінотавр був приречений до вічного блукання, – говорив Чо-*

ловік. – Чудовисько, яке не могло відповісти собі на запитання, ким воно є: людиною чи биком. Але ми знаємо, хто ми такі, правда, Романо? Нам це точно відомо. Ти – моя дружина. Я – твій чоловік») [Андрухович 2022, с. 815]. Повернена пам'ять викликала обурення і бажання вбити жінку, яка дала йому чуже ім'я і чужу історію (*«І ця жінка, яка свідомо і цілеспрямовано коїла над ним свою наругу, жінка, яка використала його дитячу беззахисність, яка скористалася глибоким сном його хворого, зраненого, майже мертвого мозку – врешті пробудила в ньому віру у вигадану нею історію і викликала справжні, невідганані почуття до себе самої. Він полюбив її по-справжньому. Він не міг жити без неї»*) [Андрухович 2022, с. 820]. Виявляється, що назвали його на честь Віктора Петрова, так просив дід, який зачитувався листами Петрова. Саме на кладовищі Віктор офіційно знайомиться з Романою, а вона вперше звернеться *«до нього по-справжньому: дуже присмню, Вікторе. У вас хороше ім'я. Говорить само за себе. Як і ваше, сказав Чоловік»* [Андрухович 2022, с. 823]. Ім'я Віктор (*‘переможець’*) [Трійняк 2005, с. 67]) має потужний інформаційний вміст. Віктор отримує перемогу над смертю, безпам'ятством, виривається на волю. Тетяна Петренко вважає, що Романа просто хотіла вписатися в довкілля, тому вигадала свою історію з Богданом: *«Сіра мишка з холодного архіву, може, вона теж просто хотіла вписатися в цей публічний світ з тисячами лайків під фото й словами підтримки від незнайомих людей»* [Петренко]. Героїня сіра і непомітна, але має вона мала хороші наміри, хоч і обплетені обманом. В імені героїні є апелятив *роман*. Знаходимо дефініції до слова *роман*: *«1. Великий за розміром і складний за будовою прозовий твір художньої літератури, в якому широко охоплено життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів і т. ін. 2. Любовні стосунки, зв'язки між чоловіком і жінкою»* [ВТССУМ 2005, с. 1274]. Саме Романі довірила авторка вести оповідь, укладати роман-сагу, формувати Богдана. **Романа пише роман, а Богдан даний їй Богом.**

Значний характеристичний потенціал заклала авторка в імена та прізвища багатьох персонажів. Привертає увагу незвичне прізвище Криводяк. Матвія Криводяка критикує і хвалить ворог-кат Красовський: *«Матвій Криводяк – безперечно, зрадник, диверсант і бандит, націоналістський виродок. Що такі люди заслуговують щонайменше на розстріл. Що він служив нацистським загарбникам і впродовж довгих років докладав усіх зусиль, щоб шкодити Радянському Союзу і зраджувати власний народ. Це, мовляв, людина надприродного розуму й талантів – і тим більша ганьба йому, що застосовував їх у настільки нищій спосіб. – Але чого сподіватися від людини, яка з юних літ мріяла пов'язати своє життя з греко-католицькою релігією...»* [Андрухович 2022, с. 79]. Уляна не могла відчитати ні симпатії, ні антипатії, ні гніву, ні ніжності в поведінці Матвія (*«Сказати, що він був доброю людиною, вона не могла б. Хоча й поганим також*

його не назвала б» [Андрухович 2022, с. 333]). Як син священника, він говорив із Господом, розумів, що буде так, як Бог дасть. Він готувався стати капеланом, мав дозвіл, але війна все розрушила, священник і повстанець буде закатований у концентраційному таборі поблизу Норильська. Його поважали бійці УПА («...добре, що маємо капелана, який може висповідати, і причастити, і посвятити їжу, і застрелити ворога, який у тебе цілиться. А якщо не встигне його застрелити, то потім зможе тебе відспівати» [Андрухович 2022, с. 334]). Матвій захищав євреїв і поляків, його побратими не завжди схвалювали це («Бог пробачає вбивства з необхідності, бо він розуміє їхню мету, і тільки ти один – впертий, як мул, і м'який, як жіноча сідниця, і саме через тебе нас або німці порішать, або ті самі поляки з жидами, яких ти захищаєш!» [Андрухович 2022, с. 404]). Неабиякий характеристичний заряд таїть у собі прізвище Криводяк, яке, ймовірно, походить від прикметника *кривий* зі значенням 'хибний', 'неправильний', 'помилковий' [ВТССУМ 2005, с. 585] та іменника *дяк*. Для росіян він неправильний дяк, бо є греко-католиком, захищає українців; для своїх є дивним, бо допомагає євреям та полякам.

Пластичний хірург Криводяк-син «виправляв лінії людських облич і долів», щоб не виділятися, злитися з середовищем, пристосуватися, стати радянською людиною, тобто виправити кривизну. Прізвище Криводяк замінить апелятивна назва *професор*, яку отримав персонаж за званням, і яка перейде в розряд антропоніма. Наприклад: збентежився Професор, мовив Професор. Так само авторка апелятивом чоловік називатиме Богдана, коли той потрохи приходитиме до тями (зауважив Чоловік, розповідав Чоловік). Відчувається своєрідний натяк на те, що це людина без соціального статусу, без імені, та, яка зливається з іншими.

Пацієнтка Криводяка-хірурга Зоя хвалиться своїм чоловіком та дідом, які вміють вибивати дізнання з арештованих. Сама Зоя називає чоловіка страшним. «Мій чоловік трохи схожий на Фауста, – сказала Зоя, – і він колись підписав угоду кров'ю і про це не шкодує. Він добра людина» [Андрухович 2022, с. 98]. Він вірно служить системі, його викликають на допити, коли «злочини по-справжньому серйозні». Його прізвище Котлубай несе інформацію. Він справді мав задоволення від допитів, від знущання над арештантами, для яких рив яму, котел («...Котлубаю, ... вирізни його слабкості, його страхи, те, що для нього найважливіше у світі. Дій тонко і непомітно. Будь хитрим і невідступним. Іж його живцем так, щоб він сам відламував від себе шматки м'яса, згодовував їх тобі і дякував» [Андрухович 2022, с. 99]). Зоя гордиться ним і називає «правою рукою діда».

Капітан держбезпеки НКВД Красовський вбивав людей сотнями, про це з пафосом говорить його внучка Зоя: «Дід – надзвичайна людина... незламний і принциповий. Він дуже багато зробив для цієї країни. Він творив чудеса ще під час війни – з того часу починається його історія. Вже після ві-

йни він брав участь у знищенні тисяч людей. Може навіть десятків тисяч. Ув'язнення, допити, тортури, шантаж, підкуп, табори, розстріл, задушення, утоплення, доведення до божевілля. Ці люди й самі не завжди усвідомлювали, що дід їх нищить» [Андрухович 2022, с. 100]. Так було з Уляною та Матвієм (батьки Криводяка-професора). До Уляни він звертається з використанням традиційного апелятива – товаришко Фрасуляк, товаришко Фрасуляк Уляно Василівно. Він розмовою про дружину розчулив Нусю («Він говорить українською, здивовано відзначила про себе Нуся, він українець» [Андрухович 2022, с. 412]). Уміння красиво говорити, налаштувати на позитив, викликати довіру – основні риси Красовського, які використовував для допитів людей. Красиво заманював у тенета безвиході. Він мав владу над професором Криводяком.

Цікавою є етимологія прізвища Фрасуляк. Авторка пише, що батько Уляни Василь Фрасуляк був імпульсивним, непередбачуваним, але добрим, хоч «в голову йому часом заходила, як він казав, чорна хмара й отруювала розум» [Андрухович 2022, с. 223]. В основі прізвища Фрасуляк є діалектизм *фрас*, що означає 'роздратування', 'гнів' [ВТССУМ 2005, с. 1549]. Уляна теж пригадувала, що якісь невидимі внутрішні процеси відбувалися в його голові: «Щось на кшталт внутрішньочерепних циклонів, затемнень місяця і вибухів на сонці» [Андрухович 2022, с. 244]. Усе те, що не піддавалося поясненню, асоціювалося з нечистою силою. У закарпатських говірках функціонує діалектизм *фрас*, що означає 'диявол', 'дідько', 'епілепсія' [Сабадош 2021, с. 562]. Дивні вчинки Фрасуляка важко було зрозуміти та пояснити: «Про Василя Фрасуляка всім у місті було відомо, що він когось урятував. Можливо, навіть не одну людину. Одні казали, що тих, кого він урятував, краще було вбити чи видати і цю вчинок Василя таким чином зовсім не заслуговує на похвалу. ... Нікому, однак, не були відомі точні подробиці цих порятунків» [Андрухович 2022, с. 243].

Досить промовистим є найменування журналістки Лани Лялюк: гарненька блондинка з довгими ногами, філігранною фігуркою. Чоловік Романи милується Ланою. Не випадково в основі її прізвища є апелятив *ляля* (лялька). Та й ім'я Лана – скорочений варіант імені Світлана, тобто світла (блондинка) [Трійняк 2005, с. 326], що відповідає дійсності.

Серед величезної кількості назв персонажів особливе місце займають національно значущі літературно-художні антропоніми. Ми зафіксували найбільше антропонімів, які фігурують на теренах заходу України. З усього розмаїття виділяються імена (Леся, Нуся, Христя, Руслан, Антоніна, Уляна); прізвища (Якимчук, Домославський, Гоголюк, Козовський); імена+прізвища (Михась Касівчак, Ганя Дідик, Іван Палагнюк, Федір Кролиця, Омелян Майструк, Михайло Борецький); форма ім'я+ім'я по батькові+прізвище (Степан Іванович Сопілочка). Є в романі низка прізвиськ, герої іноді самі їх створюють. Наприклад, інтерн Вітольд Щіпаняк був закоханий в Іду, але думав, що не доріс до неї (Йому причувалося, що навколо вишпінтують дошкульні

прізвиська: *Опецьок, Цюцька, Кльоцьок*) [Андрухович 2022, с. 315]). Як бачимо, як імена, так і прізвища належать до української антропосистеми, можливі регіональні варіанти. До складу імен зараховуємо переважно канонічні християнські імена. Прізвища можуть мати відантропонімне походження чи відапелятивне з різною мотивацією.

Серед повстанського люду натрапляємо на особливі називання – псевдо. Згадуються друг Вуха, який мав травмоване вухо (*«Радянський солдат відстрілює йому мочку вуха у 1939-му, а німецький солдат у 1941-му – решту вуха відрізає»*) [Андрухович 2022, с. 334]) та друг Шпак. Бійці російсько-української війни мають позивні (*«Русявий чоловік називає себе (Василь Пасічник, позивний – «Оса»»*) [Андрухович 2022, с. 805]). Прізвище персонажа викликає бажані асоціації з бджолами, але позивний Оса, напевно, належить бійцеві, який сильно жалить ворога.

Серед єврейських антропонімів особливо виділяються найменування членів сім'ї Бірнбаумів. Авель Бірнбаум був шохетом (*«Авель – вдале ім'я для шохета, тому що означає воно «подих». Шохет відбирає подих у тварини, щоб подарувати тварині благословення, здійснити її вище призначення: передати благочестивим юдеям, які з'їдять м'ясо і піднімуть душу тварини на один щабель із собою»*) [Андрухович 2022, с. 221]). Син Авеля Пінхас дружитиме з Уляною (*«Уляна остаточно зрозуміла, що це вони з Пінхасом спричинили війну, страждання і смерті, порушили своєю любов'ю впорядкованість світу. ... Вони повірили в існування озера Амадоки. Вони випустили із земних надр його розжарені, смолянисті води. Вони з Пінхасом зламали світ. Накликали загини на свої родини. Накликали загини на мільйони людей»*) [Андрухович 2022, с. 429]).

Єврейських найменувань доволі багато: Мір'ям, Дора, Баумштайн, Райнфельд, Горовіц, Каплан, Герш, Ривка, Ане, Яків Вайс, Сара, Іда Крігель, Естер, Кіршнер, Йоханн Блатт, Хаїм, Аарон, Малька, Фейга, Мішке, Файткевіч та ін. Така кількість найменувань лише підтверджує те, що євреї прижилися на галицьких теренах, але ставлення місцевого люду до них було двояким (*«Твоя баба знала, що казали про євреїв: що то вони привели комуністів. Допомогали закорінювати владу на місцях і вказували на потенційних ворогів режиму. ... Пам'ятала, як підкреслювали прізвища своїх начальників: Арпазоров, Біberman, Гольц. Але казала, що так насправді у комуністи їх записувалося не більше, ніж українців. Може, лише були розумніші і спритніші, тому швидко займали посади»*) [Андрухович 2022, с. 262]).

До німецької антропосистеми зараховуємо такі літературно-художні антропоніми: Курт Фаль, Отто Вехтер, Гайнріх Мюллер, Мартін Кнопф, Рудольф Ціммер, Томас Штетке, Ріхард Штампфус, Альфред Розенберг, Пауль Грім.

У романі багато також хронологічно значущих літературно-художніх антропонімів, які є маячками конкретного часового відрізка. Тут фігурують величний Баал Шем Това й опришок Олекса Довбуш;

Йоган Георг Пінзель (*«скульптор XVIII століття, який прийшов невідомо звідки і невідомо куди зник»*) [Андрухович 2022, с. 438]). С. Андрухович зізнається, що ми дуже мало знаємо про *«Йоана-Георгія Пінзеля (Йогана Георга Пінзеля, Іоанна-Георгія Пінзеля, Пінцеля, Пільзе і Пельце), настільки ж багато і розмаїто ми знаємо про Ізраєля бен Еліезера, Володаря доброго імені, Баал Шем Това (Бешта)»* [Андрухович 2022, с. 495]; *«Дивовижно, в наскільки різних світах вони жили, хоча й ділили ті самі містечка й села, ті самі гори, поля, ті ж хмари пропливали над їхніми мудрими головами, сіючись однаковим дощем»* [Андрухович 2022, с. 498].

Серед відомих людей натрапляємо на філософа Сковороду (*«І Баал Шем Тов, і Сковорода розмовляли з Богом так, як людина розмовляє з людиною: чули Його слова, бачили Його усміх, відчували на собі Його любов»*) [Андрухович 2022, с. 504]; *«Людина і Всесвіт – це частина Бога. Але Бог незмірно більший. Неосягнений. Незбагнений. Йому можна тільки віддатися. До нього можна лише приліпитися»* [Андрухович 2022, с. 505]).

Авторка зосереджує увагу на любовному трикутнику: Микола Зеров, дружина Софія, Віктор Петров. Віктор Петров називав себе «чорним ангелом». Відомо, що він був подвійним агентом і пристрасним коханцем, «сміливим авантюристом», природа якого наділила «глибокими і переконливими знаннями», здатністю зачаровувати та вабити. Домонтович – літературний псевдонім В. Петрова. Характер роботи Петрова вимагав змінювати найменування, щоб замаскуватися, тому псевдонімів у нього було багато (*«Його справжнє ім'я було Віктор Петров. Але носив він ще й інші. В. П., В. Плят, В. Петренко, В. Пет-в, Борис Верито, А. Семьонов, В. Бер, В. Домонтович, У тасмних документах він фігурував як розвідник Іванов і лейтенант З»*) [Андрухович 2022, с. 554]). Авторка пояснює, що Домонтович, вивчаючи якісь давні документи, знайшов «слово 'damauntas', що можна перекласти, скажімо, як 'каламутник'» чи 'каламутяр' [Андрухович 2022, с. 554]. От таким каламутним, а не прозорим (чистим), завуальованим, зашифрованим був Домонтович. Псевдонім Віктор Бер – данина зацікавлень Петрова розвитком фізики (*«Прізвище Бер – аббревіатура «біологічного еквівалента рентгена», застарілої одиниці вимірювання»*) [Андрухович 2022, с. 554]). «Різні імена Петров використовував для різних потреб, оскільки цей чоловік присвячував себе одразу кільком царинам: він займався літературознавством, філологією, етнографією і фольклором, історією, археологією, філософією і літературою» [Андрухович 2022, с. 555]. Ціла низка апелятивів, якими називали Петрова при житті, характеризує його: «зрадник», «подвійний агент», «пристрасний коханець», «великий інтелектуал», «видатний письменник», «слизький тип», «запроданець», «аморальна особа», «геній» [Андрухович 2022, с. 556]. С. Андрухович називає Петрова «тилим шукачем намістинок промовистої інформачії, любителем аналізу, синтезу, зіставлень, психології і сміливих спекуляцій» [Андрухович 2022,

с. 571]. Авторка дає йому подвійне найменування – Петров-Домонтович. «Час уцілюється. Сторіччя сконцентрувалися в подіях одного дня або кількох місяців. Кожна людина числить за собою кілька життєписів. Одне ім'я стало явно недостатнім для людини. Тотожність імені більше не відповідає зламам етапів. Над усім панує епоха» [Андрухович 2022, с. 710]. Як бачимо, для людини замало одного імені, кожен день несе щось нове, змінюється, тому є потреба змінювати найменування.

Микола Зеров, як пише С. Андрухович, «почав ставати легендою ще за життя: виняткова душа, винятковий розум, винятковий талант» [Андрухович 2022, с. 565]. Він був прекрасним оратором. Дружина Софія для Зерова була Сонусиком, Соником, Сонечком, Сонушкою. Використання деминутивів вказує на теплі стосунки, ніжні почуття. Петров у листах використовував звертання «Сонь» і «Соня».

Крім вищезгаданих, С. Андрухович виводить цілу низку назв, що є реальними найменуваннями відомих людей: граф Потоцький, художник Адальберт Михайлович Ерделі, академік Єфремов, Ю. Шевельов, поет М. Рильський, мовознавець

Агатангел Кримський («Водночас Кримський – не маючи в собі й краплини української крові – вирізнявся аж фізіологічно пристрасним українським патріотизмом» [Андрухович 2022, с. 594]), письменник Микола Хвильовий, архітектор Йосип Каракіс та ін. Такі літературно-художні антропоніми мають кілька мотиваційних ознак: національну, хронологічну та соціальну.

Висновки. Отже, літературно-художні антропоніми роману «Амадока» Софії Андрухович виконують низку функцій, вони є важливими мовними одиницями. Питомо українська лексика та регіональний антропонімікон є основною базою для творення літературно-художніх антропонімів роману «Амадока». Власні назви героїв відповідають місцю та часові, етнічній кваліфікації, містять важливу інформацію. С. Андрухович не просто повертає пам'ять людей, вона збирає забуті імена, а ті, що відомі, наповнює новим змістом. Вона розкриває секрети чарівності оніма в романі, заставляє його працювати на сюжет, композицію, жанр. Проведене дослідження дає право стверджувати, що серед широкого спектру виражальних засобів у художніх творах важливе місце належить літературним онімам.

Література

1. Андрухович С. Амадока [Текст]: роман. Львів: Видавництво Старого Лева, 2022. 832 с.
2. Булкина І. Пам'ятати не можна забути. URL: <https://zbruc.eu/node/103015> (Дата звернення: 17. 02. 2025).
3. ВТССУМ. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Карпенко Ю. Про літературну ономастику: міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 61–70.
5. Коцарев О. Роман «Амадока»: напруга і шал приватної історії. URL: <https://nasze-slowo.pl/roman-amadoka-napruga-i-shal-prywatnoyi-istoriyi/> (Дата звернення: 17. 02. 2025).
6. Петренко Т. Обличчя зі шрами: «Амадока» Софії Андрухович. URL: https://starylev.com.ua/blogs/oblychchya-zi-shramamy-amadoka-sofiyi-andruhovych?srsltid=AfmBOopBVkB5SGLOLguifMxa4I_6TXsjVTUmP_R7zzc6A28Uwb_vxkTY (дата звернення: 28. 10. 2024).
7. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокириця Хустського району. 2-ге видання, змінене і доповнене. Ужгород, 2021. 598 с.
8. Толокольнікова К. Подорожуючи «Амадокою» Софії Андрухович. URL: <https://vivat.com.ua/blog/podorozhuyuchi-amadokoiu/#gs.kf6mfu> (Дата звернення: 17. 02. 2025).
9. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.

References

1. Andrukhovych S. (2022) Amadoka [Tekst]: roman [Amadoka [Text]: novel]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 832 s. [in Ukrainian].
2. Bulkina I. (2025) Pamiataty ne mozhna zabuty [Remember you cannot forget]. URL: <https://zbruc.eu/node/103015> (Data zvernennia: 17. 02. 2025) [in Ukrainian].
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) (2005) [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language (with ad. and ap.)]. Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].
4. Karpenko Yu. (2008) Pro literaturnu onomastyku: mirkuvannia na bazi tvor Liny Kostenko «Korotko – yak diahnoz» [On literary onomastics: considerations based on Lina Kostenko's work "Briefly – as a diagnosis"]. *Literaturna onomastyka*: zb. statei. Odesa: Astroprint. S. 61–70 [in Ukrainian].
5. Kotsarev O. (2025) Roman «Amadoka»: napruha i shal pryvatnoi istorii [The novel "Amadoka": tension and frenzy of private history]. URL: <https://nasze-slowo.pl/roman-amadoka-napruga-i-shal-prywatnoyi-istoriyi/> (Data zvernennia: 17. 02. 2025) [in Ukrainian].
6. Petrenko T. (2024) Oblychchia zi shramamy: «Amadoka» Sofii Andrukhovych [Face with Scars: "Amadoka" by Sofia Andrukhovych]. URL: https://starylev.com.ua/blogs/oblychchya-zi-shramamy-amadoka-sofiyi-andruhovych?srsltid=AfmBOopBVkB5SGLOLguifMxa4I_6TXsjVTUmP_R7zzc6A28Uwb_vxkTY (data zvernennia: 28. 10. 2024) [in Ukrainian].

7. Sabadosh I.V. (2021) Slovník zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of the Transcarpathian dialect of the village of Sokyrnytsia, Khust district]. 2-he vydannia, zminene i dopovnene. Uzhhorod. 598 s. [in Ukrainian].

8. Tolokolnikova K. (2025) Podorozhuiuchy «Amadokoiu» Sofii Andrukhovych [Traveling with “Amadoka” by Sofia Andrukhovych]. URL: <https://vivat.com.ua/blog/podorozhuiuchy-amadokoiu/#gs.kf6mfu> (Data zvernennia: 17. 02. 2025) [in Ukrainian].

9. Triiniak I.I. (2025) Slovník ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian Names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].

LITERARY ANTHROPONYMICON OF THE NOVEL “AMADOKA” BY SOFIA ANDRUKHOVYCH

Abstract. Today, experts in onomastics actively study proper names in the literary works of modern authors. It is known that masters of the word try to choose the names of characters so that they most fully reveal the character, lifestyle, appearance, in a way that makes them work on the formation of the image. Our article is devoted to the study of the proper names of the characters in the novel “Amadoka” by Sofia Andrukhovych. The expressive capabilities of proper names of the literary heroes, their characteristic potential are determined.

The aim is to analyze the literary anthroponymicon of the novel “Amadoka” by S. Andrukhovych. Our task is to prove that proper names of the literary heroes in the novel “Amadoka” perform a number of functions, and the most common means of implementing the informational and evaluative function is the internal form of the onym.

It is proven that proper names of the literary heroes in the novel “Amadoka” characterize the heroes by national characteristics, therefore a whole series of names and surnames are included in the corresponding anthroponymicon. The informational and evaluative characteristic is embedded in the names and surnames of the heroes. The pre-onymic semantics of the names of the main characters works in the text, the author’s characteristic contributes to the disclosure of this information. It is found that proper names of the literary heroes have a powerful charge that characterizes the heroes, contributes to the formation of images. The author often uses colloquial, caressing or coarsened variants of names, which indicates her attitude to the characters. The writer paid considerable attention to chronologically significant proper names of the literary heroes, which are beacons of a specific time period.

Thus, specifically Ukrainian vocabulary and regional anthroponymicon are the main basis for the creation of proper names of the literary heroes in the novel “Amadoka” by Sofia Andrukhovych. The proper names of the heroes correspond to the place and time, ethnic qualification, and carry important information. S. Andrukhovych does not simply return people’s memory, she collects forgotten names, and fills those that are known with new meaning. She reveals the secrets of the charm of the onym in the novel, makes it work on the plot, composition, genre. The conducted research gives the right to assert that among the wide range of expressive means in works of art, an important place belongs to literary onyms.

Keywords: Sofia Andrukhovych, appellative, pre-onymic semantics, name, proper name of the literary hero, surname, characteristic.

© Вегеш А., 2025 р.

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; anastasia.vehes@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>

Anastasia Vehesh – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; anastasia.vehes@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>